

УДК 340:342.77

*Наталія Миколаївна Пархоменко,
завідувач відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України
ORCID: 0000-0002-5870-9261*

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОТВОРЧІ ТА ПРАВОРЕАЛІЗАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Постановка проблеми. Здійснення державою своїх функцій і реалізація завдань щодо захисту прав і свобод людини є ключовим чинником її існування та розвитку за будь-яких обставин. У новітній історії України ідея захисту прав людини та гарантування державою їх реалізації наповнилась новим сенсом із набуттям Україною членства у Раді Європи у 1995 році та ратифікації у 1997 році Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція). Це набуло відображення у ст. 3 Конституції України 1996 року, де права і свободи людини визнаються найвищою соціальною цінністю, а держава не просто їх декларує, а відповідає перед людиною за свою діяльність. Саме це конституційне положення відповідає змісту Конвенції та ідеям, що визначають її сенс щодо впливу на врегулювання суспільних відносин та функціонування держави як за звичайних умов, так і за умов правового режиму воєнного стану, коли відбувається трансформація форм, методів державного управління, їх змістових характеристик.

Однак концепція надзвичайного стану як необхідного засобу реагування на виняткові ситуації необхідності та нагальності, зокрема на війну, становить ризик для самого існування права прав людини. Зокрема, такий висновок можна зробити з огляду на те, що застосування дерогації від зобов'язань у сфері прав людини виправдовує не стільки застосування окремого надзвичайного правила, скільки формування паралельної правової системи внаслідок «незастосування» чинних правових норм [1, с. 130].

Тому в цей особливий період, як ніколи, держава та громадянське суспільство потребує ефективного урядування, швидких і дієвих заходів із відновлення та підтримання правопорядку, перебудови державного механізму відповідно до потреб оборони та захисту, реального контролю за діяльністю органів влади в умовах розширення дискреційних повноважень, зберігаючи при цьому фундаментальні гарантії прав людини. Як відомо, права людини (їх існування, забезпечення та реалізація) не можуть бути припинені під час війни і держава зберігає свої обов'язки щодо їх захисту та гарантування, створення відповідних механізмів реалізації та забезпечення. Зазначене потребує не лише відповідної нормативної бази, а й корегування управлінської діяльності, створення спеціальних департаментів, структур, введення відповідних посад, тобто організаційних та інституційних заходів, здійснення яких у підсумку визначає легітимність державної влади, здатність до спротиву зовнішнім і внутрішнім загрозам та здійснення ефективної зовнішньої і внутрішньої політики.

Стан опрацювання проблеми. Захист прав людини, його механізм і шляхи здійснення – проблематика, що завжди була й буде однією з актуальніших проблем юридичної науки та практики. Особливого сенсу це питання набуває в умовах надзвичайних правових режимів або правового режиму воєнного стану. При цьому слід підкреслити, що, за винятком останнього десятиліття, воєнна проблематика досліджувалася вітчизняною наукою виключно в теоретичній площині, а результати таких досліджень, як виявилось, не вповні відповідають викликам та реаліям війни.

З 2014 року відбулося поглиблення наукової дискусії у зв'язку із анексією АРК Крим та анти-терористичною операцією на Донбасі, а з 2022 року, з початком повномасштабних воєнних дій на

території України, проблеми забезпечення і захисту прав людини в умовах війни є одним із пріоритетних наукових досліджень вітчизняних вчених. Зокрема, різним аспектам цієї проблематики були присвячені дослідження вчених київської, харківської, львівської, одеської та інших наукових правничих шкіл.

При цьому більшість дослідників доходять висновку, що в умовах забезпечення захисту прав людини та водночас необхідності оборони держави, забезпечення громадської безпеки та захисту суверенітету в умовах воєнного стану потребують аналізу особливості форм і методів здійснення правотворчої та правозастосовної діяльності, їх ефективності, шляхів модернізації, адаптування, що і є метою нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Насамперед слід зазначити, що правовий режим воєнного стану є особливим правовим режимом – формою державного управління, яка передбачає обмеження правосуб'єктності фізичних та юридичних осіб, що вводиться як тимчасовий захід, забезпечується засобами адміністративно-правового характеру і спрямована на забезпечення безпеки особи, суспільства та держави. Основне призначення таких режимів полягає в забезпеченні конституційної безпеки при виникненні загроз суверенності держави, загального блага суспільства. Іншими словами, особливий правовий режим – зумовлений надзвичайними обставинами порядок функціонування суб'єктів права, спрямований на впорядкування суспільних відносин у державі чи на окремій її адміністративно-територіальній одиниці, шляхом застосування специфічних методів і способів, закріплених у нормах права [2, с. 144–145].

Водночас, незважаючи на те, що відповідно до Конституції України людина, її основні права і свободи визнаються найвищою соціальною цінністю і їх забезпечення є головним обов'язком держави, коли на території держави ведуться активні бойові дії, здійснюються масові внутрішні та зовнішні міграції населення, відбувається переоцінка традиційних цінностей та змінюються, а іноді й руйнуються традиційні відносини між державою і громадянином щодо реалізації та забезпечення конституційно визначених прав і обов'язків, окремі з яких обмежені, та забезпечення правопорядку, виникають обставини, які унеможливають реалізацію державою повністю або частково окремих функцій і завдань [3, с. 134]. Таким чином відбувається швидка трансформація ціннісних засад державної політики та корегування сутності та змісту основних напрямів її діяльності, пріоритетності або ієрархії цінностей права. Пріоритетність у цьому випадку означає перевагу одних інтересів і цінностей над іншими. Відповідно в умовах воєнного стану інтереси окремої особистості або певних соціальних груп, у т. ч. цінність життя окремої людини як цінності права, поступилися першістю цінності збереження суспільства і держави. Саме на забезпечення інтересів і благ держави та нації, їх захист і збереження, спрямовані всі організаційно-правові зусилля держави у надзвичайний період воєнного стану. Реалізація цих завдань у підсумку дасть змогу державі забезпечити добробут і безпеку кожної людини, громадянина, що є її основним завданням [4, с. 139–140]. На практиці це означає, що держава – підписант Конвенції може відступати від окремих зобов'язань щодо дотримання та гарантування прав людини під час війни, але за умов: реальної надзвичайної загрози для життя нації; пропорційності заходів; їх необхідності та суворій обмеженості в часі; відповідності легітимній меті та сутності права загалом та верховенства права зокрема [5]. Ці положення об'єктивувались у ст. 64 Конституції України, відповідно до якої низка прав і свобод людини може бути обмежена в умовах війни.

Така система передбачає фактичне невиконання норм права прав людини, оскільки основоположним правилом проголошується гарантування виживання нації, якому підпорядковуються всі інші принципи. Відтак надзвичайний стан постає як передумова стану винятку, водночас сама винятковість формує негативну правову систему, що ґрунтується на «незастосуванні правових норм» [6, с. 130]. Це своєю чергою зумовлює трансформацію функцій держави. Першочергово «в умовах збройної агресії» «серед ключових функцій правової держави як елементу інституціональної підсистеми слід відзначити забезпечення безпеки та порядку, що досягається завдяки роботі правоохоронних органів, судової системи та механізмів реагування на порушення законів і правил. Також важливим є захист прав і свобод громадян через впровадження законів, що гарантують ці права, та їх ефективну реалізацію через судові та адміністративні механізми. Не менш значущою є функція нормативної підсистеми, яка через інститут правової держави регулює відносини між суб'єктами суспільства – громадянами, організаціями, підприємствами, що забезпечується за допомогою від-

повідних правових норм. Нарешті, функціональна підсистема за допомогою інституту правової держави має сприяти розвитку економіки та соціального сектору країни через правові механізми, які підтримують функціонування ринкової економіки та соціальних інституцій» [7, с. 31].

З огляду на це та усвідомлюючи складність і багатоаспектність функціонування держави під час воєнного стану, слід звернути увагу на особливості здійснення правотворчості в аспекті захисту прав і свобод людини як визначальної щодо всіх інших напрямів діяльності держави, адже захист прав людини в умовах воєнного стану, як зазначалося, це не відмова від прав, а пошук нових, ефективніших механізмів їх забезпечення. Насамперед слід зазначити, що в цей період спостерігається сплеск правотворчої діяльності, пов'язаний з потребою швидкого реагування на ситуацію в країні, що постійно змінюється, і прийняття низки правових актів, покликаних врегулювати нові суспільні відносини.

Йдеться про надзвичайну правотворчість і нормативно-правові акти як її результат, що є правовим засобом уповноважених суб'єктів щодо стабілізації або встановлення суспільного порядку, захисту населення, територій, відновлення миру та економіки, тобто забезпечення режиму надзвичайного стану, введеного на певній території (всєї держави або окремого регіону). Такі акти мають тимчасовий характер; містять переважно імперативні норми і передбачають низку зобов'язань, заборон, обмежень; залежно від суб'єкта їх видання та змісту можуть мати різну форму та юридичну силу; можуть обмежувати або зупиняти дію чинних у відповідній сфері правових актів, або їх частин, зокрема й конституції [8, с. 93].

Зазначене приводить до створення «паралельної регуляторної системи», тобто припущення альтернативного механізму контролю поряд з ординарним, який легітимує будь-яку винятковість, перетворюючи її на «нормальний» інструмент державного управління. Натомість легітимність надзвичайного стану, зумовлена доктриною необхідності, може трансформуватися в «ординарний паралельний режим», винятковість якого нівелюється самим фактом його функціонування в межах конвенційної регуляторної системи [9, с. 130].

Насамперед це правове врегулювання відносин у сфері забезпечення обмежень дії прав людини, організації суспільного порядку, праці та навчання в умовах війни; запровадження режимів обмеження пересування, комендантської години; реабілітації та захисту постраждалих військових і цивільних громадян внаслідок воєнних дій; допомоги внутрішньо переміщеним особам та тим, хто тимчасово виїхав за межі країни; відновлення зруйнованої промисловості та житла; діяльності військових адміністрацій; розбудови військово-промислового комплексу; організації інститутів мобілізації, територіальної оборони, правового режиму в зоні бойових дій та прифронтових територій і т. ін. У зв'язку з цим суб'єктами правотворчості приймається значна кількість правових актів як первинних, так і тих, якими вносяться зміни і доповнення до вже існуючих і чинних, різної юридичної сили, у різних сферах суспільних відносин, розрахованих на різні періоди дії, які подекуди суперечать один одному, не мають системних зв'язків з чинним законодавством і таким чином знижують рівень ефективності правового регулювання, законності та правопорядку в державі [10, с. 285–286].

Таким чином створюються правові масиви, що визначають зміст відповідних правових режимів з урахуванням забезпечення захисту прав громадян та мінімізації втручання у приватне життя.

Водночас виконання обов'язку із забезпечення та захисту прав людини в умовах війни передбачає злагоджену роботу не лише парламенту, а й усіх гілок влади та органів місцевого самоврядування.

Як відомо, за будь-якого правового режиму правозастосовна діяльність здійснюється уповноваженими та компетентними органами державної влади, має владно-організаційний характер і спрямована на індивідуалізацію загальних норм права шляхом прийняття конкретних юридично обов'язкових рішень. Нормативними засобами правозастосовної діяльності виступають нормативно-правові акти звичайного та надзвичайного характеру, серед яких – Конституція України, Закон України «Про правовий режим воєнного стану», акти Президента України та Кабінету Міністрів України, норми міжнародного гуманітарного та міжнародного права загалом.

Зокрема, 24 березня 2022 року було ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення керованості державою в умовах воєнного стану», яким, зокрема, були внесені зміни до законів України: «Про центральні органи виконавчої влади», «Про Кабінет

Міністрів України» та «Про правовий режим воєнного стану». Законом запроваджено таке: надання права у разі необхідності Кабінету Міністрів України в умовах воєнного стану визначати місцезнаходження міністерств, інших центральних органів виконавчої влади; надання повноважень сільському, селищному, міському голові територіальної громади, на території якої не ведуться бойові дії та не прийнято рішення про утворення військової адміністрації населених пунктів, за погодженням з керівником відповідної обласної військової адміністрації приймати низку важливих рішень; спрощення процедури прийняття кадрових рішень щодо політичних посад, посад державної служби, посад в органах місцевого самоврядування, посад керівників суб'єктів господарювання державного та комунального секторів економіки в умовах воєнного стану; врегулювати особливості здійснення повноважень органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану; надання додаткових повноважень Кабінету Міністрів України в умовах воєнного стану для ухвалення швидких рішень нагального характеру та ін. [11].

Таким чином органи влади в Україні отримали розширені повноваження, окремі з яких було передано на центральний рівень для забезпечення ефективної координації дій. У результаті – центральні органи отримали можливість швидко ухвалювати рішення в умовах невизначеності [12, с. 77], оперативного розпорядження фінансовими, матеріальними, людськими ресурсами; розвитку міжнародних партнерських відносин щодо отримання різного роду міжнародної допомоги в прискореному режимі та ін. Зокрема, йдеться про розширення компетенції та дискреційних повноважень органів виконавчої влади, які мають негайно вживати дій щодо подолання тих чи інших кризових ситуацій, зокрема щодо захисту прав і свобод громадян, забезпечення їхньої безпеки.

З іншого боку, застосування надзвичайних (примусових) повноважень здатне підірвати всю нормативну систему, оскільки створює можливість утвердження «попереднього надзвичайного регулювання». Якщо допускається можливість тимчасового відступу від правового порядку, то не виключено, що такий відступ повторюватиметься і, парадоксально, з часом може набути ознак звичайної діяльності держави [13, с. 130].

Тому в процесі реалізації владних повноважень і здійснення основних функцій під час правового режиму воєнного стану держава має усвідомлювати відповідальність перед власним народом, власними громадянами за свою діяльність та її наслідки, створити баланс між потребами забезпечення національної безпеки та правами людини, у тому числі шляхом законності діяльності органів державної влади та посадових осіб, припинення будь-яких спроб узурпації влади та її свавільного використання. Адже «за надзвичайного правового режиму відбувається перерозподіл державно-владних повноважень, а прийняття замість так званого звичайного законодавства надзвичайного з метою ефективного та оперативного реагування на зміни суспільних відносин, заповнення прогалин у праві може спричинити розбалансування системи стримувань і противаг як одного із основних принципів організації державної влади. Можливе виникнення корупційних, хабарницьких, лобістських, шахрайських ризиків у різних сферах» [14, с. 89].

Окремо слід згадати про створення військових адміністрацій, які подекуди замінили органи місцевого самоврядування та місцеву адміністрацію, або діють паралельно з ними, та визначення їм широкого кола повноважень. З огляду на це нагальним видається забезпечення координації діяльності між цивільними та військовими органами влади з метою недопущення дублювання повноважень і перевищення влади.

Важливу роль у захисті прав і свобод громадян за будь-яких обставин, зокрема в умовах війни, відіграють судові органи влади, адже суд залишається ключовим інститутом, що гарантує верховенство права, правову визначеність і довіру до держави навіть за надзвичайних обставин. Правозастосовна діяльність суду в умовах війни має чітку правозахисну спрямованість та передбачає вирішення правових конфліктів, контролю за законністю обмежень прав і свобод людини та забезпечення їх судового захисту; судовий контроль за діяльністю або бездіяльністю органів влади та їх рішеннями, зокрема, на предмет дотримання принципів необхідності, пропорційності та обґрунтованості обмежень прав та свавільного застосування надзвичайних повноважень.

Висновки. Забезпечення правового режиму воєнного стану потребує узгодженої діяльності усіх рівнів влади в межах правового поля (національного та міжнародного), має визначати функціональний механізм, який дає змогу державі, навіть в умовах війни, виконувати конституційний

обов'язок щодо захисту прав людини, зберігаючи правопорядок та дотримуючись демократичних міжнародних стандартів.

Обов'язком парламенту є забезпечення правових засад регулювання суспільних відносин шляхом надзвичайної правотворчості; виконавчі органи мають забезпечувати практичну реалізацію правового режиму, впроваджуючи заходи безпеки, гуманітарного захисту, соціальної підтримки та доступу до правосуддя; судова влада відіграє ключову роль у запобіганні зловживанням, здійснюючи контроль за дотриманням принципу пропорційності обмежень прав людини та забезпечуючи ефективні засоби їх юридичного захисту; органи місцевого самоврядування покликані гарантувати доступність базових послуг, своєчасне інформування, реагування на потреби громад та організацію цивільного захисту тощо.

Трансформації та перерозподіл акцентів у правозастосовній діяльності органів державної влади можуть мати як позитивний ефект, так і негативні наслідки, серед яких – необґрунтованість і непропорційність обмежень прав людини, надмірність централізації повноважень і ризик зловживання ними, мілітаризація державного управління, обмежений доступ до правосуддя, складність контролю діяльності військових адміністрацій та ризики перевищення наданих їм повноважень.

Отже, діяльність держави щодо захисту прав людини в умовах воєнного стану є складним, багатовимірним процесом, що поєднує функції безпеки та правового захисту та має відповідати принципу балансу між інтересами національної безпеки і базовими правами людини. Її ефективність визначається здатністю держави забезпечити реальний, а не декларативний захист прав людини, дотримуючись принципів законності, пропорційності та верховенства права. Подолання цих викликів можливе шляхом посилення внутрішніх механізмів відповідальності, судового та парламентського контролю, контролю міжнародних інституцій, підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів влади та інституту омбудсмена, розвитку правової культури та підвищення професійної відповідальності посадових осіб. Складність реалізації цієї мети потребує застосування спеціальних методів державного управління, пошуку нових оптимальних комбінацій їх поєднання та реалізації.

Список використаних джерел

1. Federico Zumpani. International Law, War and Human Rights: The Humanitarian Response against the State of Emergency. *Athens Journal of Social Sciences*. Volume 1, Issue 2. Pages 130. DOI: <https://doi.org/10.30958/ajss.1-2-3>
2. Мерник А. Обмеження прав людини в умовах дії особливих правових режимів: загальнотеоретичні аспекти та практика реалізації: монографія. Харків: Право, 2024. 456 с.
3. Пархоменко Н. М. Ціннісні засади права та правотворчої діяльності в умовах воєнного стану. Оптимізація правотворчої діяльності: теоретико-правові засади: монографія / за заг. ред. Н. М. Пархоменко. Київ: Юрінком Інтер, 2025. 560 с.
4. Там само.
5. Європейська конвенція з прав людини 1950 року. Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
6. Federico Zumpani. Названа праця.
7. Чальцева О. М., Юрковський В. С. Функціонал правової держави в умовах воєнного стану. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса*. Серія політичні науки. 2025. № 10. С. 28–33. DOI: <https://doi.org/10.31558/2617-0248.2025.10.5>.
8. The impact of the Covid-19 pandemic on human rights and the rule of law. URL: <https://pace.coe.int/en/files/28679/html>
9. Federico Zumpani. Названа праця.
10. Чальцева О. М., Юрковський В. С. Названа праця.
11. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення керованості державою в умовах воєнного стану: Закон України від 12 травня 2022 року № 2259. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20#Text>
12. Стефанчишен Р. В. Особливості виконання функцій органами виконавчої влади в період воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 8/2024. С. 75–77. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/14>
13. Federico Zumpani. Названа праця.

14. Пархоменко Н. М. Сучасна теоретико-правова парадигма надзвичайної правотворчості. *Публічне право*. 2022. № 3 (47). С. 88–94. DOI: <https://doi.org/10.32782/2306-9082/2022-47-12>

References

1. Federico Zumpani. International Law, War and Human Rights: The Humanitarian Response against the State of Emergency. *Athens Journal of Social Sciences*. Volume 1, Issue 2. Pages 130. DOI: <https://doi.org/10.30958/ajss.1-2-3>
2. Mernyk A. Obmezhenia prav liudyny v umovakh dii osoblyvykh pravovykh rezhymiv: zahalnoteoretychni aspekty ta praktyka realizatsii: monohrafiia. Kharkiv: Pravo, 2024. 456 s. (in Ukr.).
3. Parkhomenko N. M. Tsinnisni zasady prava ta pravotvorchoi diialnosti v umovakh voiennoho stanu. Optyimizatsiia pravotvorchoi diialnosti: teoretyko-pravovi zasady: monohrafiia / za zah. red. N. M. Parkhomenko. Kyiv: Yurinkom Inter, 2025. 560 s. (in Ukr.).
4. Tam samo.
5. Ievropeiska konventsiiia z prav liudyny 1950 roku. Konventsiiu ratyfikovano Zakonom № 475/97-VR vid 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (in Ukr.).
6. Federico Zumpani. Nazvana pratsia.
7. Chaltseva O. M., Yurkovskiy V. S. Funktsional pravovoi derzhavy v umovakh voiennoho stanu. *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stusa*. Seriiia politychni nauky. 2025. № 10. S. 28–33. DOI: <https://doi.org/10.31558/2617-0248.2025.10.5> (in Ukr.).
8. The impact of the Covid-19 pandemic on human rights and the rule of law. URL: <https://pace.coe.int/en/files/28679/html>
9. Federico Zumpani. Nazvana pratsia.
10. Chaltseva O. M., Yurkovskiy V. S. Nazvana pratsia.
11. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo zabezpechennia kerovanosti derzhavoiu v umovakh voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 12 travnia 2022 roku № 2259. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20#Text> (in Ukr.).
12. Stefanchyshen R. V. Osoblyvosti vykonannia funktsii orhanamy vykonavchoi vlady v period voiennoho stanu. *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal*. № 8/2024. S. 75–77. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/14> (in Ukr.).
13. Federico Zumpani. Nazvana pratsia.
14. Parkhomenko N. M. Suchasna teoretyko-pravova paradyhma nadzvychainoi pravotvorchosti. Publichne pravo. 2022. № 3 (47). S. 88–94. DOI: <https://doi.org/10.32782/2306-9082/2022-47-12> (in Ukr.).

Пархоменко Н. О. Захист прав людини в умовах воєнного стану: правотворчі та правореалізаційні особливості забезпечення

У статті обґрунтовано, що діяльність держави щодо захисту прав людини в умовах воєнного стану є складним, багатовимірним процесом, який поєднує функції безпеки та правового захисту і повинен відповідати принципу балансу між інтересами національної безпеки та основними правами людини. Його ефективність визначається здатністю держави забезпечувати реальний, а не декларативний захист прав людини, дотримуючись при цьому принципів законності, пропорційності та верховенства права. Подолання цих викликів можливе шляхом посилення внутрішніх механізмів відповідальності, судового та парламентського контролю, контролю міжнародних інституцій, підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів та інституту омбудсмена, розвитку правової культури та підвищення професійної відповідальності посадових осіб. Складність реалізації цієї мети передбачає використання спеціальних методів державного управління, пошуку нових оптимальних комбінацій їх поєднання та реалізації.

Ключові слова: захист прав людини, воєнний стан, правотворчість, правореалізація, обмеження прав, надзвичайна правотворчість.

Parkhomenko N. M. Protection of human rights in conditions of martial law: law-making and law-implementing features of provision

Ensuring the legal regime of martial law requires coordinated activity of all levels of government within the legal field (national and international), it should define a functional mechanism that allows the state, even in wartime conditions, to fulfill the constitutional duty to protect human rights, preserving law and order and observing democratic international standards.

It is the duty of the Parliament to ensure the legal basis for regulating social relations through extraordinary law-making; executive agencies should ensure the practical implementation of the legal regime by implementing measures of security, humanitarian protection, social support and access to justice; the judiciary plays a key role

in preventing abuses by monitoring compliance with the principle of proportionality of human rights restrictions and providing effective means of their legal protection; local self-government bodies are designed to guarantee the availability of basic services, timely information, response to the needs of communities and the organization of civil protection, etc.

Transformations and redistribution of emphasis in the law enforcement activities of state authorities can have both positive effects and negative consequences, among them are the unreasonableness and disproportionality of human rights restrictions, the excess of centralization of powers and the risk of their abuse, the militarization of public administration, limited access to justice, the difficulty of controlling the activities of military administrations and the risks of exceeding the powers granted to them.

Thus, the state's activities to protect human rights under martial law are a complex, multidimensional process that combines the functions of security and legal protection and must comply with the principle of balance between national security interests and basic human rights. Its effectiveness is determined by the State's ability to provide real, rather than declarative, protection of human rights, while respecting the principles of legality, proportionality and the rule of law. Overcoming these challenges is possible by strengthening internal mechanisms of responsibility, judicial and parliamentary control, control of international institutions, increasing the effectiveness of law enforcement agencies and the ombudsman institution, developing legal culture and increasing the professional responsibility of officials. The difficulty of realizing this goal requires the use of special methods of public administration, the search for new optimal combinations of their combination and implementation.

Keywords: protection of human rights, state of war, law-making, law-implementing, restriction of rights, emergency law-making.

DOI: 10.33663/2524-017X-2026-17-43-49

Дата першого надходження рукопису до видання: 02.02.2026

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 09.04.2026

Дата публікації: 30.04.2026